

Kapelica na Smeču.

Pripovedka. — Spisal Jos. Vandoi.

II.

Pastirček Simonček je prignal živino domov in jo je privezal v hlevu k jaslím. Pri kmetu Močniku je služil Simonček, ki je bil reva in sirota, ker ni imel staršev. Umrli so že davno. Pri kmetu Močniku je imel vsega za potrebo in zato je bil zadovoljen. Krave je pasel, in kaj hoče še več? Delati mora človek, ker jela ni brez dela. To je vedel pastirček Simonček in je rad pasel. Samo, ko bi te preklicane Cike ne bilo! Ta Cika, ta pribita kravja stvar! Ta mu je delala s svojim bezljanjem preglavice. A tudi to je pretrpel pastirček Simonček. Hm, saj je vedel, da brez dela in skrbi ni jela.

Še tisti večer je izvedel, zakaj se je vrnila gospa Kunigunda, in zakaj je vsa črno oblečena. Po vsej vasi so govorili o tem in so žalovali. Sama gospa jim je povedala vse. Ej, resnično! Padel je v krvavem boju hrabri vitez Stojan. Žrtoval je svoje mlado življenje za vero in domovino. Doli daleč ob zeleni Krki je legel v hladni grob, doli daleč... In gospa Kunigunda je oblekla žalno obleko in se je napotila v gorsko samoto. Tu bo živela sama zase, le spominu na svojega sina. Ljudje so slišali o vsem tem, pa so bili žalostni. Pomilovali so ubogo gospo Kunigundo, in so govorili ves dan samo o padlem vitez Stojanu.

In tudi pri Močnikovih so govorili o tem pri večerji. Posebno še, ker je sedela pri mizi tudi stara preužitkarica Maruša. Takoj, ko je videla gospo Kunigundo, je hitela k njej. In njej je povedala gospa Kunigunda žalostno vest najprvo. Zato pa je vedela stara Maruša vse tako dobro. »Padel je v bitki,« tako je pripovedala Maruša. »Hrabro se je boril in je pobijal sovražne tolpe. V največjo gnečo se je zakadil in je sekal, da je bilo strah. Vsa vojska ga je videla in ga je občudovala. Toda kar naenkrat je izginil, in nihče ga ni videl več. Samo njegov vranec je še hrzal sredi sovragov in je bil s kopiti okrog sebe. A tudi ta je padel, zadet od sovražne svinčenke. Ej, vitez Stojan! Padel je sredi sovragov in najbrž so ga pokopali z njimi vred. Kajti nihče ni mogel najti njegovega trupa. O, vitez Stojan!«

Starka je umolknila. Samo ustnice je premikala, kakor bi molila. In vsi Močnikovi so molčali in so se žalostili za mrtvim vitezom Stojanom. Pastirček Simonček je pretrgal prvi molk. »Saj sem vedel, da je padel vitez Stojan,« je dejal in je pokimal z glavo. »Takoj sem vedel, ko sem zagledal gospo Kunigundo v črni obleki. Povejte, mati, ali so Uskoki res tako strašni, kakor pravijo? Dosti sveta ste že obhodili, mati. Nemara ste videli tudi vi že Uskoke? Kaj, mati Maruša?«

Starka je pokimala. »Videla, videla,« je odvrnila. »V mladih letih sem jih videla. Tam doli na Dolenjskem sem jih videla. Dà tè! V Šentpetru je bilo to. Prihrumeli so kot roji kobilic preko Gorjancev. Videli smo

ponoči velike kresove na gorah, pa smo znali vsi, kaj nam grozi. Še jutraj smo bili vsi v taboru kraj cerkve. In še preden je bilo poldne, so že navalili sovragi na nas. O joj! To je bila strahota! Krogingkrog so gorele vasi, in dim se je dvigal, da je kakor oblak zakril vso Trško goro. A okrog nas divji Uskoki. Streljali so v močno obzidje, da je pokalo kakor na sodnji dan. A tudi naši niso držali rok križem. To so vam padali kakor snopi. Zaman so poizkušali prelezti zidovje. Komaj so pokazali glave preko zida, že so se prekotalili mrtvi v jarek. To je bila bitka ves dan, da so se mi kar lasje ježili. No, pa se je bližal večer, in sovragi so se umaknili proti gozdovom. A drugi dan jih je zasačil oddelek krščanske vojske. In razbiti in tepeni so se razpršili na vse strani. Mi smo imeli pa spet zlati mir.«

»Res kruti morajo biti ti Uskoki,« je pritegnil pastirček Simonček. »Nemara taki niso bili niti pasjeglavci? Oj, da bi prišli tudi k nam gor! Poiskal bi si v pristavi svetlo sabljico in bi planil nadnje, kot je planil hrabri vitez Stojan. O, da bi prišli; samo, da bi prišli!«

»Tiho bodi, pobič prismojeni!« ga je zavrnila stara Maruša. »Glej ga, kako pregrešno govori! Take sovražnike kliče k nam! Križ božji, ti nas obvaruj nevernikov!« — In stara Maruša je sklenila roke, pa je pričela moliti. In vsi so molili za njo, a najbolj pobožno je molil pastirček Simonček. Potem pa so šli vsi spat. Kajti zunaj je bila že noč. Mirno je pogledal izza škrbastih snežnikov blede mesec in se je pomikal počasi med gorečimi zvezdami preko jasnega neba. Mir je vladal po zažorski dolini. Čulo se je samo žuborenje voda, ki so hitele med skalami daleč dol v meglene ravnine...

Gospa Kunigunda je živela tiho na pristavi, stoječi sredi sela Rovt. Le redkokdaj jo je videl kdo. A to samo takrat, ko se je peljala na lepem vozu v bližnjo Kranjsko goro k maši. Na vsem potu so se ji odkrivali možaki in otroci, ženske so jo pa pozdravljale sočutno. A gospa Kunigunda ni govorila z nikomer. Zaprta je bila v svoji pristavi in je žalovala in molila. Vsak dan je pošiljala svojo edino deklo na vas, da izroči revežem milodare. Nihče pa ni smel na pristavo. Tako je ukazala gospa Kunigunda, in nihče se ni upal delati proti njenemu povelju. »Uboga gospa,« so govorili vaščani. »Žalost jo umori, resnično jo umori... Daj ji Bog tolažbe, srčne tolažbe...«

Pretekli so tedni, in poletje se je že skoro nagibalo h koncu. Tedaj pa se je zgodilo nekaj, kar je pretreslo vso vas. Proti večeru je prijahalo v vas nekaj jezdecev. Pet jih je bilo po številu. Počasi so jezdili. Sredi njih je ležal na nosilih, pripetih med dvema konjema, mlad človek lepe postave. A obraz mu je bil krvav, in čelo mu je bilo zavezano z ovojem, ki pa je bil skozinskoz prepojen s krvjo. Pastirček Simonček jih je prvi zagledal sem z gozdnega paroba. Ne meneč se za živino, je stekel preko senožeti in se je prirnil skozi gnečo tik do nosil. Obstal je ondi ves začuden in je gledal na človeka, ki je ležal na nosilih. Spoznal ga je takoj — bil je vitez Stojan.

»Proč! Dajte nam prostora!« je zaklical jezdec, ki je jezdil vsem na čelu. Zavihtel je meč, da se je kar zabliskalo. Ljudje so se pa umaknili radovoljno. Zgrnili so se za jezdec, pa so stopali za njimi proti pristavi. Prvi jezdec je izpodbodel konja in je zdirjal naprej na pristavo. Skočil je s konja na dvorišču in stopil spoštljivo pred gospo Kunigundo, ki se je prikazala na pragu. In jezdec je pravil nekaj z živimi besedami. Gospa se je prijela za podboje in je skoro omahnila. Toda hipoma se je vzrav-nala in je pohitela naproti jezdecem, ki so se bližali pristavi. Sklonila se je, pa je poljubila obraz svojega sina.

»Stojan! Stojan!« je zaklicala. A sin se ni premaknil niti za trenutek. »Stojan! Stojan!« je ponovila gospa Kunigunda. Sovražnikom si ušel, a nisi ušel rokam krutih razbojnikov. Stojan, ubogi moj sin!« — In gospa Kunigunda se je razjokala, in za njo so se razjokali tudi vaščani. A jezdec, ki so pogнали konje naprej proti pristavi. Kmalu so izginili za obzidjem in so zaprli vrata za sabo.

Ljudje so pa stali pred pristavo in so glasno ugibali, kaj da se je zgodilo. Domnevali so to in ono in so bili preglasni. Zato se je prikazal pri vratih jezdec. Mrko je pogledal po ljudeh in je zavihtel meč. »Kaj vpi-jete?« je zagrmel. »Ali ne veste, da potrebuje ranjen človek miru? Ali ne veste tega?« A ljudje se niso umaknili. Stara Maruša je še celo stopila pred jezdec, pa ga je nagovorila pogumno: »Radi se umaknemo, radi, dobri vitez. Samo to vas prosimo, da nam poveste, kaj se je zgodilo. Radi imamo viteza Stojana, vsi radi. Zato nas pa skrbi in bi radi zvedeli, kaj se je zgodilo našemu vitezu. Dajte, povejte nam.«

Jezdec je izprevidel, da se ljudje ne bodo umaknili prej, dokler jim ne pove vsega. Zato pa jim je povedal vse takoj. Ni bil padel vitez Stojan v krvavem boju v vojski. Neverniki so ga le ujeli z zankami in so ga vlekli s sabo daleč v ptujo deželo in so ga prodali tam kot roba. A neke noči jim je ušel vitez Stojan. Dolge tedne je blodil po neznanih deželah, da je našel končno varno pot proti svojemu domu. Prišel je v mesto, da poišče svojo mater. A nje ni bilo več v mestu. Zato se je napotil vitez Stojan proti Rovtam s svojimi prijatelji. Že so zagledali sive snežnike in že so vzpodbodli konje k hitrejšemu diru. A tedaj je planila iz zasede tolpa raz-bojnikov in je napadla od strani kot volkovi. Vnel se je besen boj. Deset razbojnikov je že padlo; a tedaj se je zgrudil s konja vitez Stojan. Razboj-niška sekira ga je zadela na glavo, da se je prikazala rdeča kri. Brez glasu je zdrknil vitez Stojan s konja in se ni več ganil. Ko so videli njegovi to-variši to, so planili še bolj besno na tolovaje. Do zadnjega so posekali vse. In potem so odvedli ranjenca proti domu.

Ljudje so poslušali molče to žalostno povest. Razšli so se nato v glas-nem pomenku. Tudi pastirček Simonček je odšel. Naglo je odhitel proti gozdu, kjer so ga čakale mukajoče njegove krave. Mrak se je že delal, ko je prignal živino oni dan domov. »Ej, vitez Stojan!« je ponavljala stara Maruša pri večerji. »Vitez Stojan! Vrnil se je in gotovo še okreva. Saj je še mlad in junaški kot kraljevič Marko.«

A vitezu Stojanu se ni povrnilo zdravje. Rana sicer ni bila globoka in se je kmalu zacelila. A kljubtemu ni okrevale. Ležal je kakor mrtev na postelji in se ni mogel geniti. Samo z očmi je mežikal, ker govoriti ni mogel. Gospa Kunigunda je poklicala najboljše zdravnike, a noben ni mogel pomagati. Vsi so odhajali molče in so zmajevali z glavo, češ, čudna je ta bolezen, resnično čudna. Vitez Stojan je pa ležal naprej kakor mrtev in je mežikal z očmi. Po vsem bledem obrazu je bila razlita globoka žalost. Hotel je govoriti; toda samo malce je odprl usta, a jezika ni mogel premakniti. Mati je sedela kraj njega nočindan. Venomer je govorila in je božala sinovo shušano lice: »Kako ti je, dragi sinko? Kako ti je? Saj okrevaš in boš spet jezdaril ponosnega šarca. Potrpi, sinko! Bog se usmili tebe in mene.« — A vitez Stojan jo je gledal žalostno in je mežikal z očmi.

Po vsej vasi so govorili ljudje o tej čudni bolezni. No, pa je bila res čudna ta bolezen. Saj ji niti najslavnejši zdravniki niso vedeli imena. Niti za zdravila niso vedeli in so odhajali brez uspeha. Samo stara Maruša je nekaj namigavala, kakor da bi ona vedela za zdravilo, ki izleči bolnega viteza Stojana. Ljudje so ji prigovarjali, naj že vendar enkrat pove, kaj misli. A stara Maruša je zmajevala z glavo, pa je odgovarjala: »Kaj se boste! Čemu naj pa pravim, ko je vse brezuspešno? Ni več poguma na svetu in ga ni več! A moje zdravilo zahteva poguma, ki se ne ustraši ničesar. Kaj naj vam pravim, ljudje božji.«

Zaman je bilo prigovarjanje; starka se ni vdala. Radovednost se je polasčala ljudi, in polastila se je tudi pastirčka Simončka. Tisto soboto popoldne je premišljeval Marušine besede. Ej, da bi vedel on za pravo zdravilo! Takoj bi se napotil, četudi v deveto deželo, pa bi poiskal tisto zdravilo. Kaj bi se bal in plašil? Za hrabrega, dobrega viteza Stojana bi dal življenje, če treba, pa bi se bal naporov? Ah, ne! — In pastirček Simonček je ugibal in razmišljal. Sedel je na gozdnem parobu in si je podpiral glavo. Danes mu ni zbežljala Cika niti enkrat, in zato je lahko razmišljal. In naposled se je le domislil pravega; kajti hipoma je poskočil in je zavriskal. Domislil se je pravega, domislil se je pastirček Simonček, pa bo tudi storil tako. Na! ... In pastirček Simonček je zgnil svoje krave skupaj, pa jih je pogнал proti domu, dasi še ni bilo zašlo solnce za gore.

Hitel je naravnost v čumnato, kjer je stanovala stara Maruša. Stopil je pred njo, pa ji je pričel govoriti pogumno: »Mati, dejali ste, da veste za zdravilo, ki bi pomagalo vitezu Stojanu. Dejali ste tako, mati, in ste dejali tudi, da ga ni več na svetu človeka, ki bi mogel prinesiti to zdravilo. Dejali ste tako, mati. A jaz vam povem, da se ne bojim ničesar. Za viteza Stojana dam tudi življenje. Čemu bi se strašil naporov? Povejte mi, mati, meni povejte, kje raste tisto zdravilo? Ponj grem, boste videli, grem ponj. Siromak sem in nimam ničesar. A za viteza Stojana dam življenje, mati.«

Stara Maruša je sklenila roke, pa ga je gledala vsa začudena. »Glej ga no, paglavca!« je izpregovorila. »Kako ti govori to otročè! Ali si znorel, ker govoriš tako? Ti bi se upal po zdravilo, ti, ki si še otrok? Ej, ej! Niti odrasel človek si ne upa, pa bi si upal ti? No, no ...«

»Dajte, povejte rajši, mati,« je prosil pastirček Simonček. »Lepo vas prosim, povejte mi. Čuval me bo Bog in angel varih bo hodil z mano. Povejte mi, mati, oh, povejte!«

Ženica je zmajevala z glavo, pa ga je gledala venomer. »Ne govori vendar tako, Simonček, tako ne govori!« je dejala in je bila ginjena. »Premlad si še, Simonček, za tako težavno pot si še premlad. Vitez Stojan še ozdravi. Le veruj mi, O, gotovo se še najde pogumen človek, ki pojde na težavno pot. Res, gotovo.«

A pastirček Simonček se ni vdal. Vedno in vedno je tiščal v Marušo, a ta se ni vdala. Pastirček Simonček je uvidel, da so njegove besede zaman. Zato je pokleknil pred starko in je dvignil roke. »Na kolenih vas prosim, mati, povejte mi! Siromak sem in sam na svetu. Rad umrjem, samo da bo zdrav dobri vitez Stojan, ki ga imam tako rad. O, povejte mi, mati! Za zdravilo mi povejte! Na kolenih vas prosim.«

Starka ga je gledala in se čudila. Solnce je bilo že zatonilo, in visoki snežniki so žareli v škrlatni barvi. In tista škrlatna zarja je svetila naravnost skozi okence v malo čumnato in je osvetljevala mladi obraz pastirčkov. Starka se je zgenila. Kajti zazdelo se ji je, da obkroža to glavo zlata krona, bleščeča se v jasni barvi. Ves pastirčkov obraz se je svetil, kakor da gori v nekem čudnem, nepojmljivem žaru. Zdrznila se je starka. Za korak je stopila nazaj in se pokrižala. V srcu pa se ji je dvignila hipoma misel, da je Simonček vendar tisti človek, ki prinese vitezu Stojanu zdravilo.

»Vstani, Simonček!« je rekla hipoma. »Vstani, ker ti vendar povem.«

Pastirček Simonček je vstal. Izginila je tista zlata krona z njegove glave; kajti zarja na snežnikih je tudi izginila, in mrak se je vlegel čez dolino. »Simonček,« je rekla stara Maruša, in glas se ji je tresel, »Simonček, zdi se mi, da si res ti tisti, ki prinese vitezu Stojanu zdravja. V tej uri se mi je zazdelo tako. Zato ti pa povem vse. — Glej, visoko v gorah, na nepristopnih skalah gori rase planinka, ki ima trinajst lističev. Edina je na vsem pogorju, in težko jo je najti, zelo težko. Oj, koliko trudov stane človeka, preden jo zasledi. A kake so težave šele potem, če jo hoče človek utrpati! Gladke so stene in navpične, a pod tabo zija grozen prepad, kakor žrelo, da te pogrezne v svojo globočino. Simonček, slab deček si, in ne verjamem, da ti dosežeš planinko s trinajstimi lističi. Gorje mi, ne verjamem.«

A Simonček se je posmejal. »Dobim jo, mati,« je odgovoril, »boste videli, da jo dobim. Še jutri jo grem iskat, magari na snežnike. Še jutri bo zdrav vitez Stojan. Le meni verjemite, mati, samo če smem. Samo molčite, mati, in ne povejte nikomur, kam da grem.«

Pastirček Simonček se je spet zasmejal. A potem je kar oddirjal iz čumnate. Stara Maruša je pa stala s sklonjeno glavo kraj okna. »Bog ga ohrani!« je zamrmrala. »Zlat dečko je to in škoda bi bilo zanj... Bog ga ohrani! Molila bom zanj, vso noč in ves dan bom molila zanj...«

Pastirček Simonček pa je že dirjal v hlev. Stopil je pred Ciko in jo je stresel za rogove. »Ti, Cika, ti, priguljena Cika!« ji je rekel. »Bezljala si mi vedno in vedno mi boš še bezljala. A to ti povem danes, ti Cika, da ni bilo lepo od tebe, da si mi tako nagajala. To ti povem. Glej, jutri pojdem pa na gore, po tisto planinko pojdem, ki ima trinajst lističev. In z njo prinesem vitezu Stojanu zdravje. Ali pa veš tudi, kaj se pravi to? Kaj, če se ne vrnem nikoli več, ti Cika? In komu boš potem nagajala ti in bezljala? Kaj, ti Cika?«

Krava ga je gledala, kot bi ga razumela. Potem se je pa sklonila in je pritisnila svoj gobec na pastirčkovu ramo, kakor bi ga hotela prositi odpuščanja. Simončku se je topilo srce in bil je globoko ginjen. Pobožal je Ciko po raskavih rogovih in ji je rekel: »Saj nisi hudobna, ti Cika. Samo malo prismojena. Pa kaj hočeš? Kdo pa je čisto popolnoma pameten?«

Pastirček Simonček je stopil k vratom. Še enkrat se je ozrl po svojih ljubih kravicah. »Mu-mu,« je zamukala takrat Cika z visoko dvignjeno glavo. Hotela se je skoro strgati z verige. A pastirček Simonček se je samo posmejal. Šel je iz hleva, pa je zaprl vrata. Stopil je na dvorišče in je pogledal v nebo. In videl je nad sabo stotisoč zvezdic, ki so migljale prijazno in pokojno na nebu. Mesec, velik in svetel, je plaval med njimi in je razlival blede luč po dolini...

(Dalje.)

Očetova smrt.

Slika.

asna zimska noč je.

Zunaj pogrinja naravo bel prt, ki se medlo leskeče v bledem mesečnem svitu. Od hišnih streh vise dolge stožaste sveče, ki bolj kot toplomer kažejo, da je nocoj mraz, hud mraz. Vse je mirno, vse je zastrto v tihi sen, le od časa do časa zalaja pes v vasi, da predrami nočno tišino; potem pa je zopet vse mirno, grobnotiho.

Po lipenski vasi so že povsod pogasili luči in sladko počivajo; samo tam na gorenjem koncu vasi je še razsvetljena ena hiša. Stopimo noter in poglejmo, kaj se godi! Majhna je izbica, pa čedno urejena in prikupljiva. Stene so lepo pobeljene in po njih vise nabožne slike: velike in male, v črnih in pozlačenih okvirih. Ta predstavlja sv. Družino, druga svetega Jerneja, tretja Marijo in vice in dalje in dalje. Dolga je vrsta teh slik. Res niso umetniško dovršene, a družini ravnotako mile kakor bi jih bil slikal kak Rafael ali Rubens ali kdo drugi slavnih slikarjev. Ene teh slik so stare, slikane še na steklo z neokretnimi potezami; druge pa nove, tovarniško delo s podpisi svetnikov v različnih jezikih. Drugega ni na steni posebnega, kakor nad vratmi je rdeča polica, na kateri so vsakojake drobnarije: vžigalice, milo, ščeti in drugo tako blago; na drugi